

Дамир Газетић

КРАТКА ИСТОРИЈА ДРЕВНОГ МЕКСИКА

(до шпанског освајања)

Праисторија и историја народа древног Мексика сежу неких десет миленијума уназад. Сећање на ту прошлост чувано је усменим и писаним путем (у кодексима), и представља својеврстан спој митологије и историјске стварности.

НАСТАНАК СВЕТА И ПРВИ ЉУДИ

Легенде мексичких Индијанаца, уз минималне разлике, говоре о четири периода или “Сунца”, у којима је живот настајао и нестајао, до овог садашњег, петог, у коме тренутно живимо:

Причало се, говорило

да је раније било четири живота,

и да ово беше пето доба...

... када се створише земља и небо,

већ постојаху четири врсте људи,

четири врсте живота.

Стварање првих људи, од пепела, приписивано је богу Кецалкоатлу. Било је то Прво сунце, названо “Водено”, и оно је уништено великим потопом, а људи су се претворили у рибе. Према Ватиканском кодексу, потоп је преживео или један пар, заштићен старим дрветом, или седам парова, који су се крили у пећини док се вода није повукла, да би затим изродили ново човечанство и били потом обожавани као богови.

Други период звао се Тигрово (или Јагуарово) сунце, када су земљом ходали и дивови. Према изводу из Кваутитлана (Cuauhtitlán), тада

... Сунце није следило свој пут.

Кад би стизало сунце у подне

брзо би се хватала ноћ,

и када би се смркло већ, тигрови би јели људе.

Треће сунце, звано Сунце кише или ватре, уништила је ватра (ватрена киша и лава).

У четвртом периоду, Сунцу ветра,

... све беше однео ветар.

Сви се претворише у мајмуне.

раштркаше се по брдима,

одоше да живе људи-мајмуни.

Најзад, Пето сунце, у коме сада живимо, је Сунце покрета,

Зато што се покреће, што следи свој пут.

И како казују стари,

у њему ће бити покретања земље,

биће глади,

и тако ћемо изгинути.

Чим је створено Пето сунце, на земљи је, од остатака ранијих људских бића претходних епоха, створена нова људска врста. И ово ново стварање људи приписује се Кецалкоатлу који је, најпре, отишао до Миктлана (Mictlan), “области мртвих”, да од Миктлантекутлија (Mictlantecuhtli) потражи кости ранијих нараштаја. Овај му задаје низ потешкоћа, али их Кецалкоатл све савладава, односи кости у Тамоанћан где су самлевене и спуштене у предиван дубоки земљани суд. Кецалкоатл им, капнувши своју крв изнад њих, удахњује живот, и тако су настали нови људи, названи масеуали (“заслужени покајањем”, јер су се кроз њих покајали богови).

Quetzalcoatl

Mictlantecuhtli

Како би се нови људи прехранили, Кецалкоатл проналази кукуруз (и за богове и за људе) који најпре пробају богови. Кецалкоатл затим ставља кукуруз у уста Ошомокоу и Сипактоналу, првим људима (нека врста Адама и Еве науашког света), од којих воде порекло сва људска бића.

ТАМОАНЋАН

Ово место, чија локација још увек није археолошки потврђена, сматра се митским местом порекла културе централног Мексика, где је први пут процветала култура коју ће наследити разни народи науашког¹ света. Једна верзија индијанског мита говори о давном приспећу људи са мора на обалу Мексичког залива и њиховом доласку у Тамоанћан:

*Стигоше по води у лађама својим,
у групама многим,
и приспеше тамо на обале воде,
на северну обалу...*

*После стигоше,
дођоше тамо,
у место које се зове Тамоанћан,
које значи: “Ми тражимо своју кућу”.*

Одавде су ови први насељеници прешли у “место где се стварају богови” - у Теотиуакан, који је постао највећи обредни центар и надахнуће каснијих културних установа индијанског света.

¹ Термин науатл (náhuatl), мн. науаски, односи се на разне етапе развоја језика и културе древних Мексиканаца (осим оне толтечких времена) и то све до последњег периода Астека и других суседних држава: Тлашкале, Уешоцинка итд.

ТЕОТИУАКАН

Индијански митови повезују Теотиуакан са стварањем Петог сунца, где су се два бога прихватила своје жртве како би, у оно време,

*када још бејаше ноћ,
када још не бејаше дана,
када још не бејаше светлости...*

била створена светлост.

Nanahuatzin и Tecuciztecatl

Нанауацин, који се први бацио у ватру, би претворен у Сунце, док је Текусистекатл, који је оклевао са бацањем на ломачу, претворен у Месец. Након жртвовања, разни богови, међу којима је био и Кецалкоатл, чекали су излазак Сунца. Дочекали су га на истоку где се, мало затим, појавио и Месец. Да не би ова два тела била увек заједно, један од богова бацио је зеца према Месецу, како би овај светлео само ноћу. Али, ни Сунце ни Месец се нису кретали. Богови су се зато, да би оживели људи, прихватили и последње жртве:

Не креће се Сунце!

Како ћемо, уистину, учинити да живе људи?

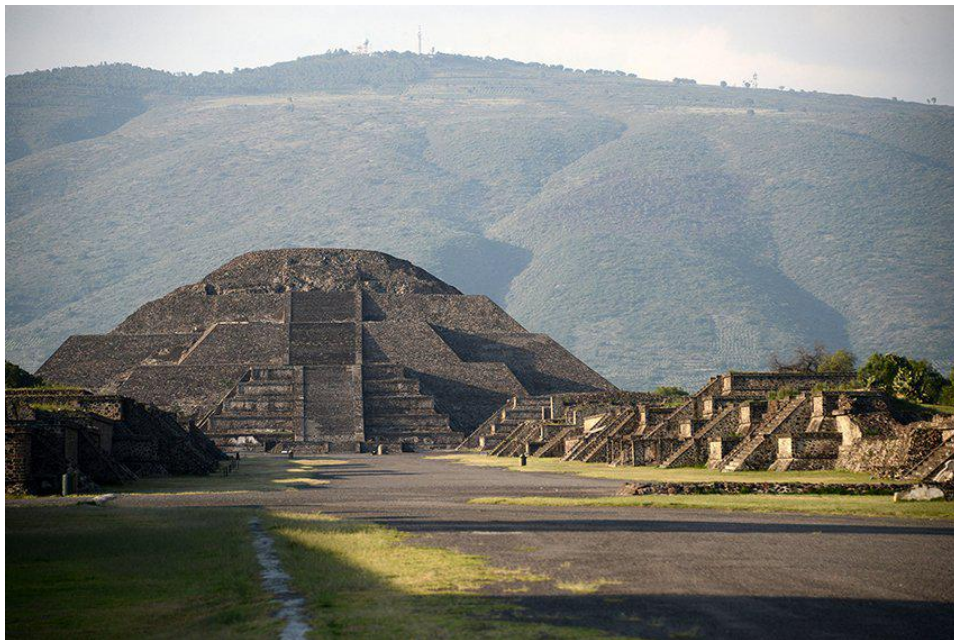
Нека се помоћу нас оснажи Сунце,

жртвујмо се, умримо сви!

Жртвовањем богова почело је кретање Сунца и смена дана и ноћи. Овај мит деловао је касније на пољу религије, где су људи, кроз жртвовање богова примивши живот, морали да преиспитују потребу за повезивањем своје крви и жртве са Сунцем, како би га одржали у животу.

Пирамида Сунца

Пирамида Месеца

У Теотиуакану су подигнуте чувене пирамиде Сунцу и Месецу. Био је то град највећег интелектуалног и материјалног сјаја древног Мексика, у коме се славио симбол науашке и маја мудрости - Кецалкоатл.

Ова, анауаска култура, доживљава своју мистериозну пропаст половином 9. века, када се дешава напуштање не само Теотиуакана, већ и других мајанских обредних центара: Уашактуна (Uaxactun), Тикала, Јашћилана (Yaxchilan), Бонампака и Паленке.

ТУЛА

Негде у исто време почиње уздицање новог културног центра - Туле, смештене око 70 километара северно од садашњег Мексика, са њеним становништвом које индијански извори називају Толтецима. Ови су били, према истим изворима, велики уметници, градитељи палата, сликари, вајари, грнчари, уз посебно развијен култ бога Кецалкоатла, љубитеља мира који је осуђивао људска жртвовања и придобијао своје следбенике за живот моралног савршенства.

Тула

ЈОШ РЕЧИ О КЕЦАЛКОАТЛУ

Кецалкоатл, симбол мудрости древног Мексика, представља више него тајанствену личност. Као божанству, приписује му се много тога: свој народ је

научио техници обраде земље, метала, прављењу тепиха и перјаница са перјем у боји, вештини певања, сликања, вајарства и архитектуре. У толтечкој метрополи саградио је чаробне палате, окренуте на четири стране света. Тамо је открио ковине и драго камење, памук и бројне друге биљке. У Теотиуакану се Кецалкоатл, брадати бог са главом пернате змије, помиње као “једини бог”, иако знамо за постојање других богова древне индијанске религије (Тлалоко - бог кише, Уеуеотеотл - господар ватре...):

*Бејаху пажљиви у божјим стварима,
имађаху само једног бога,
имајући га за јединог,
дозиваху га,
молбе му упућиваху,
његово име беше Кецалкоатл.
Чувар свога бога,
био је његов свештеник,
чије је име такође Кецалкоатл било...*

“Перната змија”

Много тога, међутим, указује на то да у позадини мита о Кецалкоатлу, мајанском Кукулкану, стоји реална историјска личност, често описивана као бели човек снажног тела, широког чела, крупних очију и дуге браде, одевен у дугачку белу одећу која је допирала до стопала. Шпански хроничар Лас Казас (Bartolomé de las Casas, †1566) забележио је следеће казивање:

“Домороци су потврдили да су у Мексико у прадавна времена дошла двадесеторица мушараца, чији се вођа звао Кукулкан... Носили су дугачке, лелујаве хаље и сандале на ногама, имали су дуге браде и били гологлави.... Кукулкан је подучио народ умећу мира и подстакао градњу разних важних грађевина...”

Или, речима познатог археолога Морлија (Sylvanus Griswold Morley, 1883-1948):

“Велики бог Кукулкан, или Перната змија, био је мајански пандан астечком Кецалкоатлу, мексичком богу светлости, знања и културе. У пантеону Маја сматран је одличним организатором, оснивачем градова, састављачем закона и учитељем календара. Његови атрибути и животна прича су толико људски да није невероватно да је био стварни историјски лик, неки велики законодавац и организатор, чија су добротинства остала упамћена дуго после његове смрти и чији је лик напоследку обоготворен.”

Кукулкан

Оно што јесте извесно, то је да су несугласице, изазване присталицама укидања старе вере бога Кецалкоатла, довеле и до пропасти Туле, средином 11. века:

Док је владао,

у време првог Кецалкоатла, ...

тада ниједном није пожелео жртвовања људска.

Али, после, када завлада Уемак

*почело је све оно
што је убрзо постало обичај.
То започеше чаробњаци...*

Свештеник Кеџалкоатл, не желећи да прихвати људска жртвовања, на крају је напустио Тулу, праћен својим следбеницима:

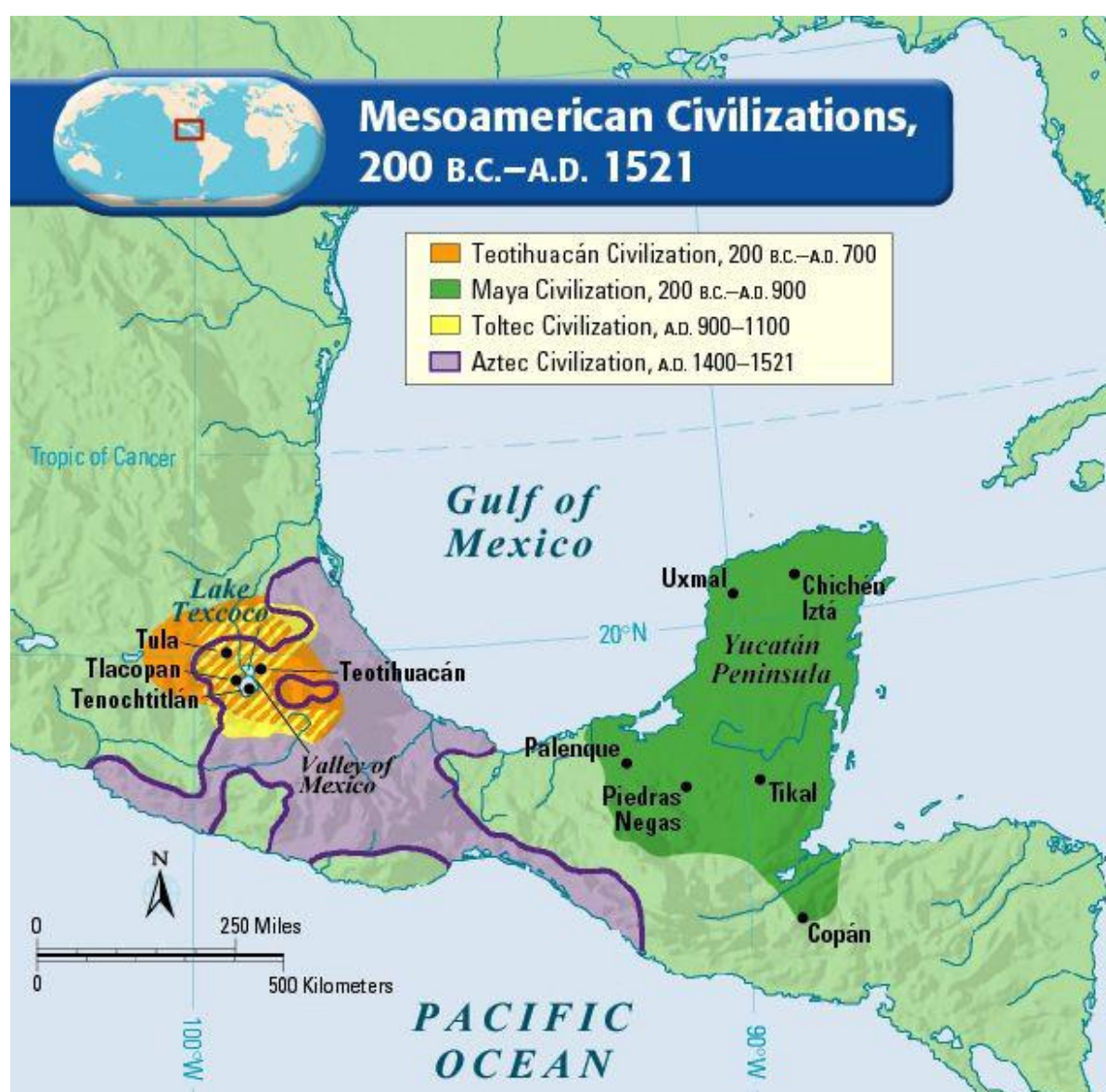
*И толико поверења имаху у Кеџалкоатла
да пођоше за њим,
поверише му своје жене, своје синове, своје бонике.
Дигоше се на ноге, кренуше,
старци, старице,
нико не одби послушност,
сви се дадоше у покрет.
Убрзо оде према мору,
ка земљи црвене боје,
да тамо нестане,
он, наш владар Кеџалкоатл...*

Кеџалкоатл

Тако је остало сећање на Кецалкоатла, који је отишао на исток, у “земљу црвене боје”, уз сигурну наду да ће се једног дана вратити, за спас свог народа и почетак новог времена. Следбеници Кецалкоатла, Толтеци, раштркали су се по целој Мексичкој долини, где се од половине 12. века појављују нови културни центри, стижући и до удаљених места, као што је Ћићен Ица на Јукатану.

Хегемонија над долином прелазила је из руку једног у руке другог града. Тако се у 13. и 14. веку јављају најпре Кулуакан, а затим Аскапоцалко, као два најмоћнија центра. Најзад, на сцену ступа, почев од половине 13. века, последња номадска група дошла са севера - Астеци или Мешици.

Древне цивилизације Средње Америке

АСТЕЦИ

Много извора говори о сеобама и патњама Астека, вођених њиховим божанством Ујцилопоћлијем (Huitzilopochtli), прогоњених са разних страна, свуда одбациваних, док најзад нису, 1325. године, стигли до места које ће постати престоница њихове државе: острвље Мексико - Теноћтитлан.

Huitzilopochtli

Стигоше затим

тамо где се уздиже нопал (врста кактуса - Д. Г).

Близу камења видеше радосни

како стоји орао на оном нопалу.

Тамо је јео нешто,

комадајући га залогајима.

Године 2-Кућа (1325),

стигоше Мешици,

сред тричака,

сред шипражеја

скрасише се,

са великим пословима

почеше да стичу земљу.
Поменуће године
стигоше у Теноћтитлан.
Тамо где је растао
нопаљ из камена,
изнад кога се спуштао орао:
прождирући (змију).
Тамо стигоше тако,
зато се зове сада
Теноћтитлан Кваутли Италакуајан:
где се налази орао који прождире (змију)
на нопалу са камена.

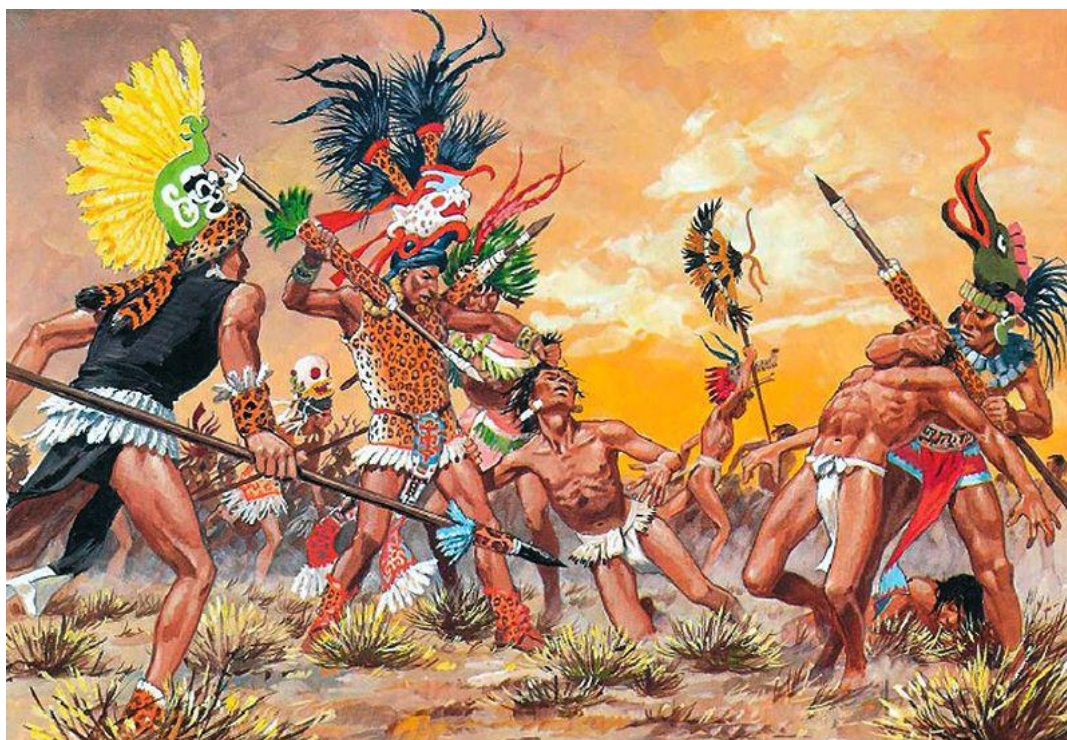

Временом, Астеци успевају да од прогоњеног, постану најмоћнији народ Мексичке долине, доживљавајући врхунац своје државе у периоду од 1427. до 1521. године. За овај свој успон највише имају да захвале једној изванредној личности, Тлакаелелу и његовим реформама.

Тлакаелел, други слева

Тлакаелел никада није постао краљ, већ се задовољавао улогом саветника за владавине више астечких краљева, и на тај начин је био прави творац нове астечке политике. Његова реформа обухватала је спаљивање старих кодекса и књига слика побеђених народа, чак и оних самих Мешика (Астека), које нису биле у складу са новом идеологијом, усмереној на јачање “историјске свести” Астека. Са истим циљем, древна астечка племенска божанства, као Ујцилопоћтли и његова мајка Коатликве, изједначују се са толтечким створитељским божанствима.

“Цветни ратови”

Учење о Петом сунцу (Покретном) добија једно ново виђење у астечкој интерпретацији. За толтечке мудраце, пропаст Петог сунца, која је била неминовна, могла се превазићи једино трагањем, на личном плану, за стварањем у себи самом “мудрог лика и срца чврстог као камен”. Астеци, који су Сунце поистоветили са Ујцилопоћтлијем, нудили су друго решење: нестанак Сунца / Ујцилопоћтлија могао се избећи његовим сталним оснаживањем, кроз прибављање животне енергије заточене у течности која одржава људе у животу. Људска крв, ђалџиуатл (chalchiuhatl) постаје тако ствар од пресудне важности за опстанак света јер Астеци су, према сопственом схватању, повећавајући број жртвовања људи, нудећи њихова срца и крв Ујцилопоћтлију (Сунцу), истога одржавали у животу. Глакаелел, ради обезбеђења довољног броја жртава, уводи и тзв. “цветне ратове”, периодичне борбе вођене са једним основним циљем - добијања заробљеника за жртвовање Ујцилопоћтлију.

За потребе жртвовања подигнут је велики и раскошан храм посвећен Ујцилопоћтлију, који је водио Астеке у велика освајања, најпре суседних, затим и најудаљенијих држава. Богатство које се услед ових освајања сливало у астечку престоницу доводи до великог развоја Теноћтитлана.

Утицај Глакаелелове мисли и његових реформи наставио се и после његове смрти († између 1475. и 1480. године), све до времена шпанског освајања.

ДОЛАЗАК ШПАНАЦА

Владар Астека у време доласка Шпанаца био је Мотекусума (Монтезума) II Шокојоцин, дубоко религиозан, за кога је забележено да је, када су га 1502. године изабрали за краља, морао да буде извучен из храма Ујцилопоћтлија, где је имао ћелију у којој се стално посвећивао размишљању и поучавању. Његов унутрашњи став можда је био и пресудан у време појаве Шпанаца, јер се, уместо да оружјем одбије освајаче, дао на проучавање старих кодекса, питајући се да ли су се, заправо, Кецалкоатл и његови богови вратили? Овоме је знатно

доприносио и низ злокобних предзнака који су се јавили пар година пре приспећа шпанских освајача.

Мотекусома (Монтезума) II Шокојоцин и “Камен Пет сунаца”

Сам народ посматрао је нешто налик ватреном класу, који се појављивао само ноћу, изгледао попут ватрене зоре која је парала небо и престајао је да се указује када би га сунце нагнало у бекство. Видело се и како гори кућа Ујцилопоћтлија, како муња без грома пада на храм Шиутекутлија (Xiuhtecuhtli), појава комете, језерска вода која је кључала...

Најзначајнија знамења указала су се Мотекусоми у његовој “кући црнила”, где се затварао ради молитве и размишљања. Краљ је ту спазио неку пепељаву птицу на чијем темену се налазило огледало. Гледајући у огледало, спазио је у њему звездано небо. Посматрајући га по други пут, видео је у њему групе људских бића која су журно долазила, гурајући се, јашући неку врсту јелена... Две године касније, Мотекусоми стижу вести о доласку белих људи који су се искрцали у заливу са лађа великих као планине. Да ли су се Кецалкоатл и богови вратили?

КОРТЕС И КОНКИСТАДОРИ

Ернан Кортес (Hernán Cortés, 1485-1547) је, из новооснованог шпанског града на обали, Вера Круза, кренуо половином августа 1519. године према западу. Шпанска војска бројала је око 15 коњаника и 400 пешака, праћених индијанским носачима и помоћним трупама, можда до 1.300 људи укупно. На путовању до Мексика, које је трајало око три месеца, Кортес је, што борбом што дипломатијом, остављао иза себе само пријатељска и потчињена племена. Од

пресудног значаја за освајање целе Нове Шпаније било је поковавање државе Тлахсале, чије је становништво упорно одбијало да призна астечку власт. Након тешке борбе и победе над Глашкаланима, Кортес стиче верне савезнике у борби против Астека, савезнике који су заправо и омогућили освајање Мексика. Преко Чолуле, коју је такође освојио, упутио се на астечку престоницу.

Hernán Cortés (1485-1547)

Астечки краљ који је имао да га сачека, пао је, према самим индијанским казивањима (*Visión de los vencidos*), у малодушност:

Јер, када је Мотекусома чуо да се много распитиваху о њему, да преиспитиваху његову личност, да су богови веома желели да виде његово лице, као да му се стискало срце, очекивао је велику мучнину. Беше спреман да побегне, зажелио је да се изгуби... Намеравао је да се сакрије. Хтео је да умакне "боговима"...

Али то није могао. Није могао да се прикрије нити траг да заметне. Више није био вредан, више не беше ватрен, више се ништа није могло учинити...

Ништа није учинио сачекавши их. Не учини ништа до оно што одлучи у свом срцу, ништа не учини до што се разочара; овладао је најзад својим срцем, узврпољио се изнутра, оставио је могућност да види оно и да се диви ономе што је требало да се догоди.

Шпанци у Теноћтитлану, 8. новембар 1519. године

Тако су, 8. новембра 1519. године, врата астечке престонице први пут отворена Шпанцима. Мотекусوما није знао, или није хтео да зна, за њихове праве намере. Ми их данас знамо.

Први сусрет Кортеса и његових људи са Теноћтитланом оставио је неизбрисиве утиске на Шпанце. Наводимо део сведочења Бернала Дијаса дел Кастиља (Bernal Diaz del Castillo):

“И кад угледасмо толико градова и места насељених на води, и друга велика насеља на копну, и ону тако праву улицу која се протеже ка Мексику, остасмо задивљени и говорисмо да то личи на чаролију о којој говоре Амадисове књиге, очарани великим кулама и зградама које су имали усред воде, све зидане, а неки од наших војника говораху чак да верују како је ово што виде сан, и не улешавам када овде говорим на такав начин, јер треба много тога хвалити, тако да не знам како све да испричам: видетиу ствари за које се никада није чуло, никада видели, тако као што их видесмо ми.”

“И после дугог разгледања и запажања свега што смо били угледали, вратисмо се да видимо велики трг и мноштво света који беше на њему; једне који су куповали, а друге који су продавали... Међу нама било је војника који су били на многим странама света: у Константинопољу и у целој Италији и Риму, и рекоше да трг тако добро уређен и са толико складности и величине и толико света нису нигде видели.”

Да ту заиста није било претеривања, сведочи нам и Албрехт Дирер који је, боравећи у Бриселу 1520. године, могао да види неке од предмета које су цару Карлу V донели из Новог света. Чувени ренесансни уметник не крије своје одушевљење уметничким делима из земље која ће бити освојена годину дана касније:

“Видео сам такође тамо... Сунце све од злата, један хват широко, исто тако један Месец, сав од сребра, велик, затим две збирке са сличним украсима, као и све врсте оружја које се тамо користе: дизгини, дувачки рогови, чудесно

оружје, чудне одеће, прекривачи за постеље и разни чаробни предмети направљени за људску употребу. И били су тако леви да би било несхватљиво видети нешто боље... И још нисам видео у току целог свог живота да је ишта тако развеселило моје срце као ове ствари. У њима сам пронашао чаробна уметничка дела и дивио сам се префињеним генијима, људима тих чудних земаља.”

Теноћтитлан

Одушевљење Шпанаца Теноћтитланом, лепотом и богатством астечке престонице, уређене с правим улицама и водоводом који је град снабдевао пијаћом водом, спласнуло је када су дошли у светилиште на врху великог храма у облику пирамиде. Одатле их је запахнуо смрад људских жртава. Жртва би се попела уз степенице олтара, пет свештеника би је држало и бацило на испупчени камен, а шести би јој каменим ножем распорио груди и ишчупао срце, које би се одмах спалило пред идолом. Беживотно тело се бацало у подножје степеница, удови су одсецани за свету гозбу свештеника, а труп је даван дивљим животињама у кавезима. Кортес је био згрожен овим, али све опомене Мотекусоми нису имале никаквог ефекта.

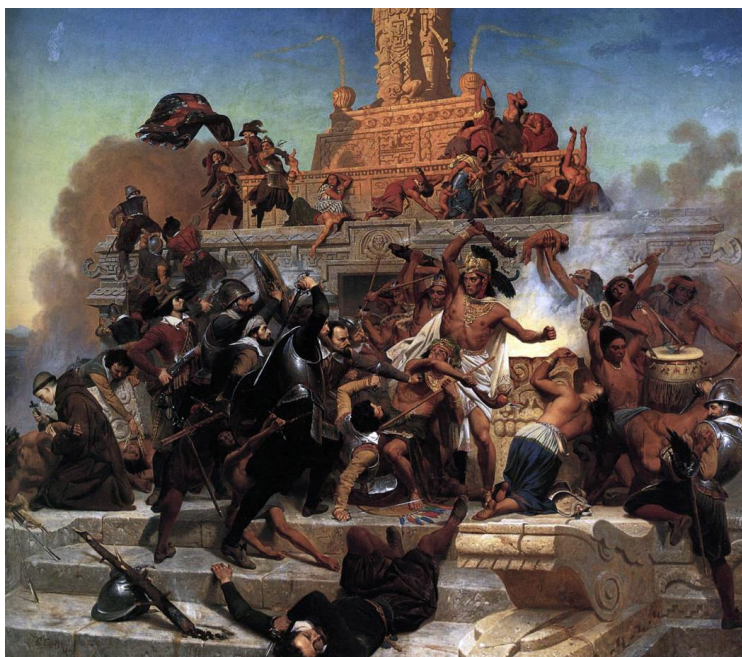
ПРОПАСТ АСТЕЧКЕ ДРЖАВЕ

Осетивши се несигурним у астечкој престоници, Шпанци су решили да заробе Мотекусому. Смели план спроведен је у дело, астечки владар пао је у шпанско заробљеништво, и постао вазал далеког шпанског краља Карла. Безобзирно искоришћавање и понашање освајача довели су, међутим, до устанка против шпанске власти. У општем метежу који је владао тих дана,

Мотекусома је страдао, нови астечки владар Cuitlahuac истерује Шпанце из града али се ови, након силних борби и преокрета ратне среће, враћају.

Кортес, крајем децембра 1520, опрема нову, опорављену војску: 550 пешака, 40 коњаника и 8 малих топова, праћену великом војском Тлашкалана. Њих је у Теноћтитлану имао да дочека Quauhtemoc, који је наследио Cuitlahuаса, умрлог од великих богиња.

Након довлачења и састављања бродова, допуне војске новим трупима са острва или из Шпаније (број освајача се попео на 900, уз 86 коња и преко 100 стрелаца и мускетара), крајем маја 1521. почиње опсада астечке престонице.

Упорност којом су се бранили Астеци принудила је Кортеса, који је више волео да очува своја освајања него да их уништава, да приступи рушењу града. Његовим речима, *“нисам знао како да се спасемо без рушења града, најлепшег града на свету... били су неукротивији но икада... план нам је био да разоримо сваку кућу како је заузмемо, и да не надиремо даље у град док иједна кућа не буде савњена са земљом.”*

Глад и куга убрзали су пропаст града, и 13. августа 1521. године заробљен је Гуатемок, последњи астечки краљ.

Гуатемок у шпанском заробљеништву

На рушевинама старе престонице ускоро су никле прве зграде новог шпанског града, чију су изградњу многи Индијанци платили животом. Кортес је октобра 1522. именован, од стране Карла V, за гувернера и главног заповедника Нове Шпаније.

Мапа Теноћтитлана

Од Теноћтитлана до Мексико Ситија...

У Нишу,
маја 2019. године